

145 ÉVE SZÜLETETT MAURICE RAVEL

Maurice Ravel (1875-1937)

Ravel 1875. március 7-én született a spanyolországi Ciboure-ban, a baszkok által lakott kisváros délnyugati részén. Édesanyja baszk volt, és ezt a francia-baszk örökséget a zeneszerző folyamatosan ápolta. Apai részről pedig egy másfajta örökséget hozott, ugyanis az apja svájci származású mérnök volt. Ő szerkesztette az első kétütemű motort, melyet az autópárházban nagyon hasznosan felhasználtak. A precizitást, a szorgalmat, az aprólékosságot, a műszaki érzéket innen hozta magával, valamint a zenei érdeklődést is.

Maurice születése után a család hamarosan Párizsba költözött. Kisfiú korában megkezdte zongoratanulmányait. Bekerült a Párizsi Conservatoire-ba zongora szakos hallgatónak, és kitűnő eredménnyel kapta meg a diplomáját. „Első, kiadatlanul maradt műveim körülbelül 1993-ból származnak. Ekkor Émile Passard harmóniai osztályát végeztem. A zongorára írt *Sérénade grotesque*-ben (Groteszk szerenád) Emmanuel Chabrier hatása érezhető, a *Ballade de la reine morte d'aimer*-ben (A szerelembe belehalt királynő balladája) pedig Erik Satie-é” (Önéletrajzi vázlatok).

Sokat olvasott, nagy műveltségre tett szert, idővel ezer könyvről álló saját könyvtára lett. Különösen kedvelte a korabeli költészetet, Mallarmé, Baudelaire és Poe verseit. A korábbi korok zeneszerzői közül különösen Schumann, Liszt és Chopin szerette, a későbbiek során legnagyobb csodálattal adózott Mozartnak. Véleménye szerint ahhoz, hogy valaki jó zeneszerző legyen, tanulmányozni és ismerni

Maurice Ravel fiatalkori portréi (cultura.hu / Biography.com)

Sokat olvasott, nagy műveltségre tett szert, idővel ezer könyvről álló saját könyvtára lett. Különösen kedvelte a korabeli költészetet, Mallarmé, Baudelaire és Poe verseit. A korábbi korok zeneszerzői közül különösen Schumannnt, Lisztet és Chopint szerette, a későbbiek során legnagyobb csodálattal adózott Mozartnak. Véleménye szerint ahhoz, hogy valaki jó zeneszerző legyen, tanulmányozni és ismerni kell a korábbi mesterek alkotásait. Így gondosan tanulmányozta Beethoven és Wagner műveit is. Zenei stílusára jellemző volt az impresszionizmus, noha magát nem tekintette impresszionistának, mondván, hogy ez a meghatározás kizárólagosan a festészetre vonatkozik. Idősebb korára inkább expresszionistának kellene tekintenünk. Debussy nagy hatást gyakorolt rá. Kezdetben jó viszony alakult ki a két francia zeneszerző zseni között. Ők voltak a francia avantgárd zene zászlóvivői. Később azonban, mikor Ravel megismert egy Debussy zenekari művet, megjegyezte, hogy ő ezt jobban tudná meghangszerelni. Ettől aztán Debussy megsértődött, és kettejük kapcsolata elhidegült. Fájdalmasan érintette, hogy az úgynevezett Római díjat soha nem sikerült elnyernie, pedig többször pályázott rá. Ezt egy grémium ösztöndíjként juttatja különböző művészeti ágakban jeleskedő fiatal francia művészeknek, akik ezáltal három évet tölthetnek anyagi gondoktól mentesen Rómában, a Villa Mediciben. Ennek a díjnak az elérése nagy megbecsülést jelentett. Úgy tűnik azonban, hogy az akadémikusok nem értékelték, nem értékelték kellően Ravel új hangszíneit, ritmusát, zenei újításait. Ez a kudarc nagyon megviselte a művészt.

Henri Manguin 1902-ben készült festménye Ravelről

Magánéletét tekintve meg kell említeni, hogy mindig választékosan öltözködött. Ifjú korában szívesen vett részt diákkori csínytevésekben, kitűnt humorérzékével, szerette a jó borokat, a társasági életet.

Egy Ravel-kézirat 1903-ból

Egész életén át erős dohányos volt, és nem nősült meg soha. Szexuális irányultságát homály övezi, s ő maga azt mondta, hogy annyira a művészetre összpontosít, olyannyira a zenei hivatásának él, hogy nem fordít időt arra, hogy valakivel intim kapcsolatot alakítson ki. *Egyetlen szerelmi kapcsolatom a zenével van* – jelentette ki egyszer. Szokásairól még csak annyit, hogy kertjében egzotikus növényeket ültetett és kedvelte a macskákat.

M. Ravel és I. Stravinsky (1910)

Az első világháború kitörésekor önként jelentkezett katonai szolgálatra, mégpedig pilóta szeretett volna lenni, de gyenge fizikumára tekintettel nem alkalmazták a légierőnél, hanem teherautósofőr volt a verduni fronton. Egyszer az egysége elfoglalt egy német részleget, melyben a fiatal Hitler is szolgált.

Meg kell jegyezni, hogy Ravel rendkívüli módon érdeklődött más népek zenéje, különböző zenei irányzatok iránt. Azt írta, hogy veszélyes lenne a francia zenére nézve, ha figyelmen kívül hagynák a külföldi kollégák munkáit. A spanyol zenéhez való vonzódását fejezi ki a Spanyol rapszódia. Igen nagyra értékelte Bartók és Kodály népzene gyűjtéseit. Ravel a műveiben új mondanivalót keresett, szakított a romantikával, a pátosszal. A forma tökéletesítésére törekedett, a zenei programot kiemelten fontosnak tartotta. Ennek az írásnak, bár nem a művészeti elemzés a célja, a betegségével kíván elsősorban foglalkozni, nem tehetjük meg, hogy a fontosabb műveket ne említsük meg.

A 18. századi nagy francia komponista emléke előtt főhajtás gyanánt írta a Couperin sírjánál c. művét. Párizsban ekkor érte virágkorát az Orosz balett Gyagiljev vezetésével. Ő felkérte Ravelt egy balett megírására. Így született a zseniális La Valse című műve, amely csodálatos hangszerelési képességét bizonyította. Gyagiljevnek azonban nem tetszett a mű. Azt írta, ez nem balettnak való, hanem egy balett portréja. A mű később jelentős népszerűsége tette szert mint zenekari kompozíció. A két alkotó (Gyagiljev és Ravel) később nem volt hajlandó kezet fogni egymással, sőt az ellentét majdnem párbajba torkollott, szerencsére ezt a barátok megakadályozták. Mégis később a cári balett számára komponálta a görög mitológiai tárgyú balettnak szánt zenekari művét, melyben szöveg nélküli kórus is szerepel, a Daphnis és Chloét. Ennek a műnek a virtuozitását később nem tudta felülmúlni. Debussy halála után Ravel lett a francia modern zene csillaga.

Ravel: La Valse / Leonard Bernstein · Orchestre National de France ... (13:38)

Ravel // Daphnis et Chloé Suite No 2 | Sir Simon Rattle ... (16:00)

Serge Koussevitzky felkérésére Muszorgszkij zongoradarab-sorozatát, az Egy kiállítás képeit zseniálisan hangszerelte meg. Szigorúan ragaszkodott az eredeti műhöz. Ezzel a hangszerelési bravúrral szerezte valójában világhíret és népszerűségét, mindez 1922-ben történt.

Muszorgszkij-Ravel: Egy kiállítás képei (34:59)

Előadja a Gödöllői Szimfonikus Zenekar Közreműködik a Talamba Ütőegyüttes
Vezényel Horváth Gábor

A felvétel az NKA támogatásával készült. <http://www.nka.hu> A felvételt készítette a
StreamART TV

A felvétel 2018. április 21-én készült a Művészetek Háza Gödöllő, Színháztermében.

A háború utáni Európába beszivárgott az amerikai dzsesszmuzsika, amely nem hagyta érintetlenül Ravel művészetét sem. 1928-ban amerikai hangversenyturnéra indult. Óriási ovációval ünnepelték. Tizenöt városban adott koncertet. Többek között megismerkedett Duke Ellingtonnal, Gershwinnel. A dzsesszes elemeket különösen a két zongoraversenyébe építette be. 1928-ban keletkezett legnépszerűbb műve, a Bolero.

Maurice Ravel: Bolero London Symphony Orchestra Valery ... (15:50)

Maurice Ravel: Bolero for Orchestra
London Symphony Orchestra
Cond. Valery Gergiev

Ravel eddig is ünnepelt szerző volt, de igazi diadalútja a Boleróval indult meg. Sikere minden eddigit felülmúlt. Oxfordban tiszteletbeli doktori címet kap. A Bolero előadását illetően eltért Ravel és Toscanini álláspontja. Ravel egyenletes tempót kívánt végig az egész művön. Toscanini pedig egyre gyorsuló tempóban vezényelte. Ebben a kérdésben heves vita alakult ki

közöttük. Toscanini Ravelnek állítólag azt mondta, hogy nem ismeri saját művét kellően. Ravel azt felelte Toscanininek, hogy akkor ne vezényelje. Ravel két témát ismételt számtalanszor, de különböző hangszeres összetételben. 1932-ben Marguerite Longgal, a híres zongoraművésznővel Közép-Európa nagyvárosaiban hangversenyeztek. Ekkor kerültek el Budapestre is.

Maurice Ravel a zongoránál 1928-ban, New York-ban. A kép jobb oldalán George Gershwin

Ravel jelentős kompozícióit csak megemlítjük most: Lúdanyó meséi, Pavane egy infánsnő halálára, Zongoraverseny balkézre, G-dúr zongoraverseny. Ennek a műnek a lassú tétele oly csodálatos éteri magasságokba emel, hogy ismerve Ravel többi művét, nem is gondolnánk, hogy ez az ő szerzeménye.

Ravel betegségei

1932-ben Párizsban egy taxiban ülve közlekedési baleset érte, fejét beverte, arcán, mellkasán zúzódásos sérüléseket szenvedett. Eszméletét nem vesztette el és állapotát sem tartották súlyosnak, ez időtől azonban olyan tünetek jelentkeztek nála, melyeknek enyhe nyomai már korábban is fellelhetőek voltak. Felmerül tehát az a gyanú, hogy nem a fejtrauma okozta a betegségét. Valószínű azonban az, hogy az csupán felgyorsította a progressziót. Ravel, akit egyébként nagyon becsületes, tisztességes embernek tartottak, személyiségi jegyeihez tartozott, hogy eléggé feledékeny és szórakozott volt. Például megbeszélt találkozóra nem ment el, megírt levelet elfelejtett feladni. Gyakran fejfájásról, indokolatlan fáradékonyságról panaszkodott, álmatlanság gyötörte. A baleset után fokozódó beszéd- és írásnehézségek keletkeztek. Apraxia mutatkozott, majd lassú, fokozatos demenciálódás. Dühkitörések, mozgáskoordinációs zavarok, memória kiesések jelentkeztek nála. Átiratokat akart készíteni, de már nem tudta befejezni a megkezdett munkát. Az orvosok tehetetlenül álltak a probléma előtt. A baleset után már jelentős kompozíciót nem alkotott, noha sok mű megírásának a tervével foglalkozott.

Hanyatló állapotban

Szellemi állapota évről évre hanyatlott. Orvosai és barátai tanácsára részt vett egy észak-afrikai és spanyolországi utazáson, de ez az állapotán mit sem javított. Személyisége teljesen szétesett. Elvitték egyszer egy hangversenyre, ahol saját műveit hallva, szeme tele lett könnyel. Ugyancsak elérzékenyült, amikor egyszer az utcán hallott valakit, aki a Bolero dallamát füttyülte. Élete utolsó éve teljes tétlenségben telt el. 1937 őszén elhatározták, hogy agytumor gyanúja miatt műtétet hajtanak végre. Korának híres agysebésze, Clovis Vincent professzor végezte a műtétet. Tumort nem talált, de a bal agyfélteke zsugorodását, egy jelentős ér falának a megvastagodását és szűkületét tapasztalta. Megpróbálta a sebész egy szerózus folyadék segítségével kiegyenlíteni a két agyfélteke közti különbséget. Francois Sella szerint Ravel utolsó négy évében elsődleges progresszív afáziában (PPA) szenvedett. Diagnózisát a kitűnő neurológus, Alajouanine megfigyelésére alapozza. Ő felveti mérsékelt fokú Wernicke afázia lehetőségét is. Meg kell jegyezni, hogy az első tünetek között nem az afázia, hanem inkább az apraxia mutatkozott. Először csak szótalálási nehézségei léptek fel, de a tünetek nem voltak állandóak. Előfordult még a betegség előrehaladott fázisában is, hogy bár lassan, de folyékonyan beszélt, és értette, amit neki mondanak (Sergent, 1993).

Maurice Ravel - Don Quichotte à Dulcinée for Voice and Piano (1932-33) [Score-Video]

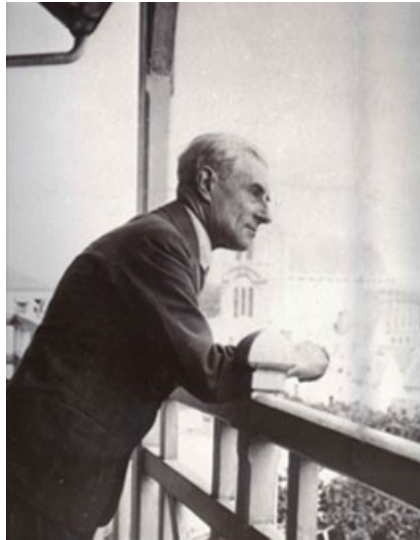
(6:38)

Dietrich Fischer-Dieskau, Baritone

Ravel utolsó kompozíciójaként Don Quijote Dulcineához szóló dalait tartjuk számon, melyeket 1933-ban fejezett be. E művek kottáit saját kezűleg írta, de kézírása annyira megváltozott, hogy azt hitték, hogy Ravel diktálta a kottákat egy barátjának. Korábban remek úszó volt, de 1933-ban elvesztette ezt a képességét. 1933 végére már a saját nevét nem volt képes aláírni (agráfia). Ha autogramot kértek tőle, visszautasította. Ekkor már sem szöveget, sem kottát nem tudott olvasni. Még töprengett azonban egy Jeanne d'Arcról szóló opera tervén. Zenei gondolatait sem tudta papírra vetni, még elénekelni sem. Ezek a zenei gondolatok agyába maradtak zárva. A motoros funkciók súlyos hibái ellenére az auditív képessége még jó volt. Felismerte egy-egy előadás finomabb hibáit is. Még az előadónak tanácsokat is képes volt adni. Bizonyos vonatkozásokban konvencionális magatartását haláláig meg tudta őrizni. A neurológiai irodalom a primer progresszív afázia kritériumának tartja a témák folyamatos ismétlődését. Ezért gondolták, hogy a Bolero témáinak folyamatos monoton ismétlődése már korai jele volt betegségének. Ezt azonban nagyon spekulatív és megkérdőjelezhető elgondolásnak tartom. A sebészi feltárás kizárta a tumort és a koponyaűri nyomásfokozódást. Határozott kórisme nem áll rendelkezésre. Arra lehet következtetni, hogy bal oldali gócos degeneratív betegséggel állunk szemben. Az agy baloldali fali lebenyének a gócos atrofíája a legvalószínűbb. A műtét után Ravel szemikomatózus állapotba került és nyolc nappal később, 62 éves korában meghalt.

A New York Times 2008. április 8-i számában megjelent egy cikk, amelyben a szerző frontotemporális demenciának tartja Ravel betegségét (Sandra Blakeslee). Valószínűnek

tartja, hogy az agyi elváltozás már a sérülés előtt megkezdődött, de a progressziót a trauma felgyorsította. Demenciában szenvedő beteg esetében mindig érdeklődni kell esetleges korábbi koponyasérülés felől, mert annak a leépülés folyamatában szerepe lehet.

Marcel Marnet fotója Ravelről (1930-as évek)

Végül Ravel munkásságát Szabolcsi Bence szép soraival méltathatjuk, aki ezt írta róla: „szerette és kereste az érdekesebb hangzatokat. Kifinomult művész volt, remek építőmester, gyöngéd festő, a század varázslója, varázslója a fénylő hangnak és formás ötletnek, főleg pedig az artisztikus jelmezeknek, Boleróknak, Habanéráknak és Bécsi keringőknek, spanyol, cigány és arab fűszereknek, görögös ábrándoknak. Csupa kosztümös játék és finom különlegesség... hatalmas zenei freskóban akarta felidézni az álmaibeli Görögországot.”

Felhasznált irodalom:

Blakeslee S.: A disease that allowed torrents of creativity. New York Times 10. 08. 2008.

Petrovics E.: Ravel. Budapest: Gondolat Kiadó; 1982.

Nichols R.: Ravel. London: Dent & Sons Ltd; 1977.

Myers RH.: Ravel life and works. Gerald Duckworth & Co., Ltd; 1960.

Pándi M.: Maurice Ravel. Budapest: Gondolat Kiadó; 1978.

Orenstein A.: Ravel man and musician. Columbia University Press N.Y., 1975.

Szabolcsi B.: A zene története. Budapest: Atheneum; 1940.

Sellal F.: A few comments on Ravel's disease. Brain 16.05.2008.

*Dr. Köves Péter nyugdíjas belgyógyász, háziorvos